

**TRANSPARENCY INTERNATIONAL TASHKILOTI TARIXI VA
VAZIFALARI**

Muallif:

**Noibjonov Iftixor Ixtiyor o'g'li
Do'stmamatova Sarvinoz Sunnatovna**

Namangan davlat universiteti

Yuridik fakulteti talabalari

sunnatovna@gmail.com

Annotsatsiya: Ushbu maqolada korrupsiyaga qarshi kurashish maqsadida tashkil etilgan Transparency international tashkiloti tuzilishi uchun zaruriyat, tashkilotning tuzilish tarixi, oldiga qo'ygan ustuvor vazifalari, rivojlanish bosqichlari, tashkilotning bugungi kundagi natijalari, hamkor tashkilotlar haqida ma'lumot berilganiga guvoh bo'lamiz.

Kalit so'zlar: Transparency International, korrupsiyaga qarshi kurash, korrupsiya indeksi, Corruption Perceptions Index (CPI), global korrupsiya tendensiyalari.

Kirish

Korrupsiya jamiyatning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadigan global muammo hisoblanadi. Bu muammo bir necha asrlardan buyon insoniyatni keskin choralar ko'rishga undab keladi. Jamiyatning ilg'or qatlami turli tashkilotlar va uyushmalar tuzish orqali, ijtimoiy harakatlar va turli tadbirlar o'tqazish orqali korrupsiyaga qarshi kurashishga harakat qilishmoqda. Ushbu muammoni hal qilishda xalqaro nodavlat tashkilotlar, xususan Transparency International ham muhim o'rin tutadi.

1993-yilda asos solingan mazkur tashkilot bugungi kunda korrupsiyaga qarshi kurash borasida dunyoning yetakchi institutlaridan biri sifatida tan olingan.

Transparency International (TI) 1993-yilda Germaniyaning Berlin shahrida Jahon bankining sobiq yuqori lavozimli xodimi Peter Eigen boshchiligidagi bir guruh mutaxassislar tomonidan tashkil etilgan⁵. Tashkilotning yaratilishiga o'sha yillardagi rivojlanayotgan mamlakatlarda keng tarqalgan korrupsiya, xalqaro loyihalarda shaffoflikning pastligi va davlat

⁵ Transparency International. Corruption Perceptions Index (CPI). – Berlin: Transparency International, 2009-y.

boshqaruvida ishonchsizlik darajasining ortishi sabab bo'lgan.

TI dastlab korrupsiya haqida jamoatchilik fikrini shakllantirish, davlatlarda shaffoflik tizimlarini targ'ib qilishga e'tibor qaratgan. 1995-yilda tashkilot tomonidan korrupsiya darajasini baholovchi birinchi Korrupsiya idroki indeksi (Corruption Perceptions Index — CPI) e'lon qilingan⁶. Bu indeks TI faoliyatining asosiy hamda eng mashhur mahsulotiga aylangan.

Adabiyotlar tahlili

Tashkilotning oxirgi hisobotlariga nazar tashlasak, 1990-yillarning oxiriga kelib Transparency International 20 dan ortiq davlatlarda o'z bo'limlarini ochdi. Hozirgi kunda tashkilotning 100 dan ortiq mamlakatlarda milliy bo'limlari mavjud bo'lib, ular korrupsiyaga qarshi siyosat yuritishda mustaqil faoliyat yuritadilar.

Xalqaro tashkilotlarning taqdim etgan ma'lumotlariga ko'ra bugungi kunda TI korrupsiyaga qarshi global siyosatda eng nufuzli tashkilotlardan biri hisoblanadi. Uning hisobotlari va indeksleri BMT, Jahon banki, Yevropa Ittifoqi, Osiyo taraqqiyot banki kabi xalqaro institutlar tomonidan asosiy manba sifatida qo'llaniladi. 1996-yildan boshlab tashkilot faoliyatini kengaytira boshladi — ko'plab milliy bo'limlar ochildi va TIning global korrupsiyaga qarshi kurashdagi ta'siri kuchaydi. Bu davrga kelib, TI korrupsiya faqat rivojlanayotgan davlatlar muammosi emasligini ta'kidlash orqali global munozaraga yangi yondashuv olib kirdi. 2000-yillar davomida esa TI korrupsiyaga qarshi kurashda yangi vositalarni yaratdi, jumladan Pora Beruvchilar Indeksi va fuqarolarning korrupsiya bilan bog'liq tajribalarini o'rganadigan Global Korrupsiya Barometrini joriy qildi⁷.

Natijalar va ularning tahlili

Har bir harakat amalga oshirilishida undan maqsad bo'lganidek, xalqaro tashkilotlar ham dastlab o'z oldiga maqsad va vazifalar qo'yib oladi. Shu jumladan Transparency International tashkilotining asosiy vazifalari:

1. Korrupsiya darajasini baholash va monitoring

- TI mamlakatlardagi korrupsiya darajasini aniqlash, tahlil qilish va xalqaro miqyosda taqqoslash uchun turli indekslarni ishlab chiqadi, jumladan:
- Korrupsiya idroki indeksi (CPI),
- Global korrupsiya barometri (GCB),

⁶OECD. Anti-Corruption and Integrity Handbook. – Paris: OECD Publishing.

⁷ Transparency International. Corruption Perceptions Index (CPI). – Berlin: Transparency International, 2009-y

- Kompaniyalar shaffofligi indeksi.

Bu indekslar hukumatlar, tadqiqotchilar va investorlar uchun muhim axborot manbai hisoblanadi.

2. Davlat boshqaruvida shaffoflikni oshirish

- TI davlatlar tomonidan qonunlar qabul qilinishi, mablag'lar sarfi, davlat xaridlari jarayonlarining ochiq bo'lishi uchun mexanizmlar yaratishni tavsiya qiladi. Tashkilot davlat sektorida ochiqlik siyosatini ilgari suradi.

3. Fuqarolik jamiyatini faollashtirish

- TI korrupsiyaga qarshi kurash faqat davlatning emas, balki jamiyatning ham mas'uliyati ekanini targ'ib qiladi. Shu sababli:

- fuqarolar faolligini oshirish,
- OAV bilan hamkorlik qilish, yoshlar uchun antikorrupsiya dasturlarini amalga oshirish, kabi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlaydi.

4. Xususiy sektor shaffofligini ta'minlash

- Tashkilot biznes subyektlarida ham shaffof korporativ boshqaruvni rag'batlantiradi. TI yirik kompaniyalar uchun korrupsiyaga qarshi standartlar ishlab chiqadi va ularning amal qilinishi ustidan monitoring olib boradi.

5. Siyosiy korrupsiyaga qarshi kurash

- TI siyosiy partiyalar moliyalashtirilishi, saylovlarda ochiqlik, lobbi faoliyatining qonuniy va ochiq bo'lishi kabi masalalarda taklif va tavsiyalar beradi. Siyosiy jarayonlarda korrupsiya xavfini kamaytirishga alohida e'tibor qaratadi.

6. Korrupsiyaga qarshi qonunchilikni rivojlantirish. Tashkilot davlatlarga:

- antikorrupsiya strategiyasini ishlab chiqish,
- manfaatlar to'qnashuvini oldini olish,
- davlat xizmatchilari uchun etik kodekslar yaratish, yuzasidan amaliy ko'mak beradi.

Bugungi kunda TI korrupsiyaga qarshi global siyosatda eng nufuzli

tashkilotlardan biri hisoblanadi. Uning hisobotlari va indeksleri BMT, Jahon banki, Yevropa Ittifoqi, Osiyo taraqqiyot banki kabi xalqaro institutlar tomonidan asosiy manba sifatida qo'llaniladi. 1996-yildan boshlab tashkilot faoliyatini kengaytira boshladi — ko'plab milliy bo'limlar ochildi va TIning global korrupsiyaga qarshi kurashdagi ta'siri kuchaydi. Bu davrga kelib, TI korrupsiya faqat rivojlanayotgan davlatlar muammosi emasligini ta'kidlash orqali global munozaraga yangi yondashuv olib kirdi. 2000-yillar davomida esa TI korrupsiyaga qarshi kurashda yangi vositalarni yaratdi, jumladan Pora Beruvchilar Indeksi va fuqarolarning korrupsiya bilan bog'liq tajribalarini o'rganadigan Global Korrupsiya Barometrini joriy qildi⁸.

Yillar davomida Transparency International dunyo bo'ylab 100 dan ortiq mamlakatda milliy bo'limlarga ega global harakatga aylandi. Tashkilot milliy va xalqaro darajada korrupsiyaga qarshi qonun va siyosatlarni ishlab chiqishda muhim rol o'ynadi hamda OECD va Jahon banki kabi yirik institutlarga ta'sir ko'rsatdi.

Xulosa

So'nggi yillarda TI korrupsiyaga qarshi kurashda paydo bo'layotgan yangi chaqiriqlarga — texnologiyaning ta'siri va boshqaruvda yanada katta hisobdorlik zarurati kabi masalalarga e'tibor qaratmoqda. Tashkilot muntazam ravishda yillik hisobotlar va indekslar e'lon qilib, siyosiy qarorlar va jamoatchilik bahslariga hissa qo'shib kelmoqda.

Transparency International kichik tashabbus sifatida boshlangan bo'lsa-da, bugunga kelib korrupsiyaga qarshi kurash va shaffoflikni targ'ib qilishga bag'ishlangan global miqyosdagi nufuzli tashkilotga aylandi. Uning tashabbuslari jamoatchilik siyosatiga katta ta'sir ko'rsatdi va boshqaruvda halollik va hisobdorlikning ahamiyati borasida keng xabardorlik yaratdi. Turli dasturlari va nashrlari orqali TI global korrupsiyaga qarshi kurashning eng ilg'or safida qolmoqda hamda yanada shaffof va hisobdor dunyo uchun kurashni davom ettirmoqda.

Korrupsiyaga qarshi kurashayotgan tashkilotlar qatoriga Birlashgan Millatlar Tashkiloti va Transparency International kabi xalqaro tashkilotlar, Yevropa Korrupsiyaga Qarshi Hamkorlari (EPAC) kabi mintaqaviy guruhlar hamda Hindistonning Lokpal va Lokayuktas yoki Nigeriyaning Iqtisodiy va Moliyaviy Jinoyatlar Komissiyasi (EFCC) kabi milliy agentliklar kiradi. Ushbu tashkilotlar turli usullar orqali faoliyat yuritadilar.

O'zbekiston BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasiga (UNCAC 2003) qo'shilgan, bu esa milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga

⁸ Rose-Ackerman, S. Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. – Cambridge University Press, 2016.

muvoqilashirishga xizmat qiladi. Shuningdek, O'zbekiston OECDning korrupsiyaga qarshi tarmog'iga qo'shilib, korrupsiyaga qarshi xalqaro hamkorlikni mustahkamladi. Shu bilan birga, korrupsiyaga qarshi kurashish faqat jinoyat javobgarligiga tortish bilan cheklanmaydi — shaffoflik, hisobot berish, jamoatchilik nazorati, ichki nazorat mexanizmlari va xalqaro standartlarni tatbiq etish ham muhim ahamiyatga ega. TI tashkiloti kabi xalqaro platformalar esa mazkur huquqiy islohotlarni baholab, ularning samaradorligini xalqaro miqyosda taqqoslaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Transparency International. Corruption Perceptions Index (CPI). – Berlin: Transparency International, 2009-y.
2. United Nations. United Nations Convention against Corruption (UNCAC). – New York, 2003.
3. OECD. Anti-Corruption and Integrity Handbook. – Paris: OECD Publishing.
4. Rose-Ackerman, S. Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. – Cambridge University Press, 2016.
5. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida". – 2017-yil 3-yanvar.
6. O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi materiallari.